

Сушик Н. С. Особливості діяльності соціального педагога в соціальному гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування / Н. С. Сушик // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки : [зб. наук. праць]. Сер. : Педагогічні науки. – 2013. – № 8 (257). – С. 166–170.

УДК 37.013.42 – 051 **Наталія Сушик** – кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки та
педагогіки вищої школи

**Особливості діяльності соціального педагога в соціальному гуртожитку
для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування**

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

**Сушик Н. С. Особливості діяльності соціального педагога в
соціальному гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених
батьківського піклування.**

У статті визначено мету, завдання, основні напрямки діяльності соціального педагога в соціальному гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Ключові слова: соціальний педагог, соціальний гуртожиток, діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування.

**Сушик Н. С. Особенности деятельности социального педагога в
социальном общежитии для детей-сирот и детей, лишенных
родительской заботы.**

В статье определено цель, задание, основные направления деятельности социального педагога в социальном общежитии для детей-сирот и детей, лишенных родительской заботы.

Ключевые слова: социальный педагог, социальное общежитие, дети-сироты, дети, лишенные родительской заботы.

**Sushyk N. S. Features of activity of social teacher are in a social
dormitory for children-orphans and children, deprived paternal anxiety**

In the article certainly purpose, task, basic directions of activity of social teacher in a social dormitory for children-orphan and children, deprived paternal anxiety.

Key words: social teacher, social dormitory, children-orphan, children, deprived paternal anxiety.

Постановка наукової проблеми та її значення. Соціально-економічні зміни в українському суспільстві обумовлюють проблему формування свідомої, самостійної, соціально активної, відповідальної, творчої особистості. Особливо актуальною є соціалізація молоді, позбавленої батьківського піклування, яка, за умов навчання, виховання та тривалого перебування в системі інтернатних закладів, виявляється невідповідною до самостійного життя. Соціальні гуртожитки, покликані забезпечити вихованців житлом та створити умови для успішної соціалізації дітей та молоді, позбавлених батьківського піклування.

А. Аносова, Л. Петушкова зазначають, що результати діагностичних досліджень свідчать про те, що у випускників інтернатних закладів формуються різні особистісні комплекси: низький рівень соціалізованості; невміння визначати проблеми та шляхи їх вирішення; викривлене розуміння сімейних цінностей; споживацьке ставлення до оточення; несформоване почуття прихильності; ізольованість, відсутність поради у життєвій ситуації; неспроможність самостійно приймати рішення та брати на себе відповідальність; проблеми самообслуговування; відсутність досвіду планування витрат; неготовність повернення на закріплену за ними житлову площу, де проживають батьки або родичі зі шкідливими звичками; неготовність родичів, сусідів прийняти дитину після інтернату [2, с. 16].

Наслідками такої ситуації для значної кількості випускників стають: низький рівень матеріального забезпечення, втягування до споживання алкоголю, наркотиків, формування девіантної поведінки, пригнічений стан, криміналізація, втрата житлових і майнових прав, небажана вагітність,

відсутність умов для створення сім'ї, неготовність до батьківства, розчарування, втрата життєвих орієнтирів, сенсу та мети життя.

Створення соціальних гуртожитків обумовлюється постійним зростанням кількості біологічних та соціальних сиріт, що не мають власної сім'ї й, у зв'язку з цим, вимушені перебувати в інтернатних закладах. Для вихованців інтернатних закладів діяльність соціального гуртожитку набуває своєї актуальності у період завершення навчання та переходу до самостійного життя.

Аналіз останніх наукових досліджень з проблеми. На сучасному етапі науковці досліджують: соціально-психологічні проблеми вихованців соціальних гуртожитків (А. Аносова, М. С. Доннік, Л. Петушкова); особливості соціалізації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа в соціальному гуртожитку та інтернатних закладах (С. Булахова, М. С. Доннік, М. М. Овчиннікова, В. А. Пушкар, Г. Д. Хархан); педагогічні умови соціальної адаптації випускників шкіл-інтернатів у соціокультурному середовищі (О. В. Холоденко); особливості роботи соціального педагога в соціальному гуртожитку (Л. М. Артющкіна, М. С. Доннік, Н. П. Краснова, М. Г. Соляник).

Мета статті – визначити мету, завдання, основні напрямки діяльності соціального педагога в соціальному гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Виклад основного матеріалу. Соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (далі – соціальний гуртожиток) – це заклад для тимчасового проживання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років [3].

Метою діяльності соціального гуртожитку є створення умов для соціальної адаптації осіб, що в ньому проживають, та їх підготовка до самостійного життя.

Основними завданнями соціального гуртожитку є:

- забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років житлом;
- надання психологічних, соціально-педагогічних, юридичних, соціально-економічних та інформаційних послуг зазначеним особам;
- створення соціально-побутових умов для проживання;
- захист прав та інтересів осіб, що в ньому проживають.

До соціального гуртожитку поселяються діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, а також особи із числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років після завершення періоду перебування у відповідних закладах для таких дітей, дитячих будинках сімейного типу, прийомних сім'ях, припинення піклування, припинення договору про патронат, завершення строкової служби у Збройних Силах, відбуття покарання у вигляді позбавлення волі за умови відсутності у них житла або у разі, коли їх житло визнане в установленому порядку непридатним для проживання або не підлягає ремонту та реконструкції [3].

М. С. Доннік зазначає, що діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років, які перебувають у соціальних гуртожитках, стикаються з такими видами проблем:

- міжособистісні (відносини в колективі, соціальна ізоляція, адаптація до нового соціуму);
- внутрішньоособистісні (самотність; неадекватна самооцінка; проблема самореалізації; суїцидальні наміри; депресивні стани; післяпологова депресія; психічна травма; відсутність сенсу життя; страхи);

- проблеми сім'ї (планування майбутнього сімейного життя, дисгармонія подружніх стосунків, інвалідність одного з майбутніх членів сім'ї, небажана вагітність, відмова від дитини);
- проблеми залежностей (наркотичної, алкогольної, токсичної, комп'ютерно-віртуальної, залежності від азартних ігор);
- проблеми здоров'я (інвалідність, інфекції, що передаються статевим шляхом, інфекційні хвороби, негативні наслідки вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління; переривання вагітності, безпліддя);
- проблеми ВІЛ / СНІДУ (тестування на ВІЛ-інфекцію, вагітність, профілактика ППСШ);
- психологічна адаптація до встановленого діагнозу;
- проблеми зайнятості (безробіття, потреби у перекваліфікації, вторинній зайнятості, тимчасовій зайнятості, у навчанні, невизначеність щодо подальшої зайнятості, проблеми навчання в училищі, потреби творчої самореалізації, організації дозвілля);
- соціально-економічні проблеми (відсутність необхідного одягу, взуття, повноцінного харчування; борги, відсутність документів, що засвідчують особу, необхідних для отримання пільг, субсидій, планування особистого бюджету) [1, с. 202 – 203].

Надання соціальних послуг в умовах соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, **здійснюється та координується соціальним педагогом закладу** за Обліковою карткою особи, яка є мешканцем закладу, відповідно до Плану індивідуальної роботи, затвердженого наказом Держсоцслужби.

Соціальний педагог – це особа, фах якої – соціально-педагогічна й освітньо-виховна діяльність. Як спеціаліст, він організовує взаємодію освітніх та позашкільних установ, сім'ї, громадськості з метою створення в соціальному середовищі умов для соціальної адаптації, благополуччя дітей та молоді в мікросоціумі [6, с. 249].

Основна мета діяльності соціального педагога полягає у сприянні адаптації та позитивній соціалізації молодій людині, позбавленій батьківського піклування, шляхом допомоги вихованцю у засвоєнні соціальних цінностей та норм, створенні умов для психологічного комфорту та безпеки мешканців гуртожитку; задоволенні потреб у забезпеченні прав цих осіб, попередженні негативних явищ у соціальному середовищі, зокрема у середовищі закладу, тощо.

Завданнями діяльності соціального педагога щодо підготовки випускників соціального гуртожитку до самостійного життя є:

- зняття психологічної напруженості перед виходом з соціального гуртожитку;
- формування навичок самостійного та відповідального прийняття рішень;
- орієнтація на правильний вибір професії з урахуванням здібностей, інтересів вихованця і потреб регіонів (надзвичайно важливо запроваджувати програми психологічної та практичної підготовки до праці, професійного самовизначення вихованців);
- усвідомлення вихованцями юридичних норм щодо захисту власних прав;
- формування навичок ефективної взаємодії з оточуючими людьми, виходу із конфліктних ситуацій;
- оволодіння навичками самообслуговування, побутового забезпечення життєдіяльності.

Діяльність соціального педагога в соціальному гуртожитку ґрунтується на таких принципах: толерантності, гуманізму, конфіденційності, доступності та відкритості; добровільності вибору в отриманні чи відмові від отримання соціальних послуг; дотримання етичних та правових норм; диференційованості; комплексного підходу; активного партнерства фахівців у наданні соціальних послуг.

Відповідно до видів і змісту соціальних послуг, визначених Законом України “Про соціальні послуги”, діяльність соціального педагога в соціальному гуртожитку з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також особами з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років здійснюється за такими напрямками:

1) соціально-психологічна підтримка (індивідуальне та групове консультування, організація та ведення груп взаємодопомоги) – послуги спрямовані на формування моделей позитивної поведінки отримувача послуг; розвиток комунікативних вмінь, навичок; оволодіння вміннями брати на себе відповідальність та усвідомлювати значення та наслідки своїх вчинків; стимулювання розвитку позитивних рис характеру; формування впевненості в собі та позитивної самооцінки, усвідомленого ставлення до власного майбутнього; планування сім’ї; ознайомлення з психологічними аспектами подружнього життя тощо;

2) соціально-правова допомога (індивідуальна, групова робота) – консультування з питань трудового, житлового, цивільного, сімейного законодавства України, прав та пільг, передбачених законодавством для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування та осіб з їх числа, формування здатності відстоювати свої права та діяти в межах правових норм, захист прав та інтересів отримувача послуг тощо;

3) допомога у працевлаштуванні або перекваліфікації, підвищенні кваліфікації, продовженні навчання (індивідуальна робота) – проведення заходів щодо сприяння вирішення проблем зайнятості молоді, закріплення отримувача послуг на робочому місці, а також дії, спрямовані на досягнення змін (влаштування на нову роботу, перекваліфікації, продовженні навчання, постановці на облік в центр зайнятості тощо);

4) допомога у вирішенні житлових питань (індивідуальна робота) – вирішення таких складних соціальних проблем, як реєстрація, поставлення

на квартирний облік, поновлення права на житло, погашення заборгованості за комунальні послуги тощо;

5) допомога з розвитку навичок самообслуговування (індивідуальна, групова робота) – формування соціально-побутових умінь та навичок у плануванні витрат сімейного бюджету отримувачів послуг, веденні домашнього господарства, придбанні продуктів харчування, догляді за тілом тощо;

6) робота з біологічною родиною (індивідуальна робота) – повернення отримувача послуг в сімейне оточення шляхом залучення батьків, родичів до реабілітаційних програм, посередництво між батьками отримувачів послуг та адміністрацією соціального гуртожитку тощо.

Послуги надаються з залученням всіх суб'єктів соціально-педагогічної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Етапи соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в соціальному гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюються в такій послідовності:

I. Підготовчий етап. Визначення проблеми молодої людини, вивчення потенціалу її особистості та ресурсів соціального оточення, розробка індивідуального плану роботи з нею. Для кожного мешканця гуртожитку соціальний педагог складає індивідуальний план роботи з врахуванням особистих психологічних, педагогічних, матеріальних проблем.

II. Початковий етап. Адаптація молоді до умов проживання в соціальному гуртожитку. Обговорення планових адаптаційних заходів з молодою людиною, допомога в підвищенні її мотивації й особистісної відповідальності.

Рекомендована норма надання послуг з соціальної адаптації соціальним педагогом чи іншим надавачем послуг становить:

1) для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування віком від 15 до 18 років протягом першого року не менше 2-х годин на тиждень індивідуальної роботи, в подальшому – за потребою;

2) для осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування віком від 18 до 23 років кількість зустрічей залежить від їх потреб, однак не рідше одного разу на три тижні;

3) якщо отримувач послуг набув достатньо високий рівень навичок самостійного життя, і в його ситуації відсутні фактори ризику, кількість зустрічей може бути зменшено до однієї на місяць.

4) для отримувачів послуг, які мають інтелектуальну недостатність, залежність від психоактивних речовин, схильність до девіантної поведінки, рекомендована кількість годин індивідуальної роботи з отримувачем послуг становить не менше 4-ох годин і не рідше двох разів на тиждень.

III. Основний етап. Надання різних видів соціальних послуг з метою формування соціальної компетентності молоді. Соціальний педагог, приймаючи рішення про надання певного виду соціальних послуг, враховує інтереси молодшої людини, стан її здоров'я, особливості життєвої ситуації, потреби в таких послугах та інші об'єктивні фактори.

IV. Заключний етап. Закріплення засвоєних умінь і навичок. Проведення соціального інспектування умов проживання молодих людей після вибування з соціального гуртожитку [4, с. 93 – 94].

Вимоги до кваліфікації соціального педагога як надавача соціальних послуг:

- наявність базових знань, вмінь та навичок із соціальної роботи: навичок ведення випадку, проведення інтерв'ю, вивчення індивідуальних потреб, складання та моніторингу виконання індивідуального плану, представництво інтересів отримувача послуг, проходження навчання за програмою адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування;

- специфічних знань, вмінь та навичок, які стосуються роботи з цільовою групою;
- навичок консультування та надання інформації, знань про ресурси в громаді;
- знання чинного законодавства з прав дитини, етичних принципів роботи з цільовою групою;
- наявність досвіду роботи з цільовою групою, іншими соціально вразливими групами населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, а також особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років потребують цілеспрямованої соціально-педагогічної та психологічної допомоги й від працівників інтернатного закладу, і від фахівців соціального гуртожитку. Проте лише соціально-педагогічна допомога, яка здійснена з урахуванням індивідуальних потреб кожного випускника, сприятиме відновленню або формуванню в нього навичок самостійного життя в суспільстві, поновленню родинних та соціальних зв'язків, здобуттю навичок ведення господарства, планування бюджету, облаштування житла, придбання речей для домашнього вжитку та підготовці до сімейного життя.

Джерела та література

1. Доннік М. С. Соціальний гуртожиток як провідний інститут соціалізації молоді, позбавленої батьківського піклування / М. С. Доннік // Проблеми загальної та педагогічної психології : Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка Національної АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Т. XII, ч. 1. – К.: [б. в.], 2011. – С. 197–207.
2. Петушкова Л. Я сам будує своє життя: тренінгова програма з розвитку життєвих навичок / Л. Петушкова, А. Аносова // Права дітей. – 2010. – № 2 (10). – С. 16–17.
3. Типове положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування: Затверджене Постановою

Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2005 року № 878 // Офіц. вісн. України. – 2005. – № 37. – С. 2276.

4. Доннік М. С. Соціальний педагог як провідний фахівець соціального гуртожитку / М. С. Доннік // Наук зап. – Вип. 88. – Сер.: Педагогічні науки. – Кіровоград : [б. в.], 2010. – С. 92–96.

5. Соляник М. Г. Особливості роботи соціального педагога в соціальному гуртожитку / Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Сер. № 11: Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. Управління: зб. наук. пр. – К.: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2007. – Вип. 5. (Част. II). – С. 223–226.

6. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / за заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – К.: Центр навч. л-ри, 2008. – 336 с.